

ד' בתמוז, תשס"ח
7 ביולי, 2008

עודכן 27/10/13

עודכן 30/7/14

עודכן 5/10/14

עודכן : 3/1/2016

עודכן : 7/2017

הנחייה מספר 58

הנחיות בטיחות לעבודה באזורים בעלי סיכוי גבוהה להמצאות נחשים/עקרבים/מעופפים מזיקים/יונקים (כלבים) וטיפול בנפגע הכשה, עקיצה נשיכה

י / ב / ש / ת / ח

תהליכי העבודה בהנחיה זו נקבעו "כסיכון קביל" בכפוף להוראות הבטיחות שבהנחיה זו.

הערכת סיכונים

שקלול	חומרה				סבירות				
	8	4	3	2	1	4	3	2	1

רקע:

בישראל כ-35 סוגי נחשים, 9 מהם ארסיים; ארבעה סוגי עקרבים מהם שלושה ארסיים; ושני סוגי צרעות.

נחשים ועקרבים מופיעים בעיקר בעונת המעבר שבין החורף לקיץ ובמהלך הקיץ. בעונת המעבר, מתעוררים הנחשים משנת החורף כשהם רעבים ובגופם כמויות גדולות של ארס. הנפוצים והארסיים ביניהם הם הצפע הארצישראלי, השפיפון והאפעה. השניים האחרונים מצויים בעיקר בנגב.

נחשים/עקרבים שוכנים מתחת לאבנים או במחילות מוכנות, בחולות ובאזורים סלעיים, על ענפי עצים או שיחים, בקרבת רפתות ולולים. נחשים ועקרבים עשויים להימצא גם במחסנים, ובאזורים בבית הבאים במגע ישיר עם הקרקע, מאחר ורוב הזוחלים נעים רק במטרה לחפש מזון/טרף, תגובת ההגנה הטבעית לקרבה פתאומית של כל גוף גדול ומאיים תהייה התקפה/הכשה/עקיצה.

כיצד להימנע מהכשה / עקיצה

כללי:

בכדי למזער את הסיכוי להכשה/עקיצה יש להתלבש בלבוש מתאים: כפפות עבודה, מכנסיים ארוכים, נעלים גבוהות וסגורות ולנהוג בהתאם לכללי הזהירות הבאים.

בשטח:

יש להימנע מלהרים סלעים/אבנים או חפצים הבאים במגע עם הקרקע ואשר מתחתם או מאחוריהם עלולים להסתתר נחשים / עקרבים. באין ברירה, לפני הרמת כל חפץ המונח על פני הקרקע יש להזיזו באמצעות מקל ו/או לדפוק עליו. אין להשאיר דלתות מכונית פתוחות, קופסאות, תיקים, תרמילים, ארגזים וכדומה. אין להכניס ידיים מתחת לחפץ יש להרימו או להזיזו מחלקו העליון.

בטילים:

יש לנער היטב את שק השינה הבגדים והנעלים לפני השימוש. יש לשמור תיקים ותרמילים סגורים בכול עת. יש לשמור על אהלים, נעלים ושקי שינה סגורים בכול עת, אין להכניס ידיים / רגליים לתוך הנעל, תיק או בגד לפני שנוער.

בסביבת מגורים:

יש לסלק מסביבת הבית מיכלים, ארגזים, צינורות, אשפה וכדומה אשר יכולים להוות מוקד מסתור לזוחלים ומוקד מזון למכרסמים / עכברים המשמשים כמזון לנחשים. יש להקפיד ולסגור דלתות, חלונות וסדקים במבנים. מומלץ להתקין רשתות בחלונות.

סימני הכשה / עקיצה

סימני הכשה / עקיצה יופיעו ביחס לכמות הארס , מיקום ההכשה בגוף, מצב ורגישות הנפגע לארס :

הסימנים יכולים להיות כאב עז, נפיחות, אודם, סימני עקיצה / הכשה (כניסות שניים או עוקץ), קשיי נשימה, גרודים מקומיים, שלפוחיות בצקות, פסים אדומים מתפשטים לכיוון הראש, שיתוק, חולשה, הזעה, בחילה והקאה, דופק מואץ, נשימה מאומצת, דימומים מאיברי גוף אחרים (רוק, שתן, צואה או הקאות דמיות) וסימני הלם. פרכוסים, הפרעות קצב לב ודיכוי הכרתי עד איבוד הכרה.

טיפול

1. הרחק את הנפגע מהנחש / עקרב והעבר אותו למקום בטוח.
2. דאג למנוחה מוחלטת של הנפגע והרגע אותו.
3. שאל את הנפגע לרגישויות מיוחדות לבעלי חיים, תרופות.
4. הזמן מייד אמבולנס / רכב פינוי, מסור למוקדן כל מידע אפשרי על מצב הנפגע ובמידת האפשר, גם פרטי זיהוי של הנחש / עקרב (גודל, צבע, מבנה אורך וכו').
5. קבע את האיבר המוכש.
6. פנה כל מקרה הכשה לחדר מיון במהירות האפשרית.
7. נסה לתעד, לצלם את הנחש / עקרב ולהעביר את המידע לצוות הרפואי (בפלאפון).
8. במידה והנחש/עקרב מת, יש להביאו לבית-חולים

איסורים

- אסור לחתוך את מקום ההכשה / עקיצה ! (הארס יחדור בקלות למחזור הדם) .
- אסור למצוץ ארס ! (נזק למטפל) .
- אסור להניח חסם עורקים ! (נזק חמור לאיבר) .
- אסור לקרר או לחמם את מקום ההכשה !
- אסור לתת לנפגע ההכשה מזון או שתיה !
- אסור לרדוף אחרי הנחש במטרה לתופסו !
- אסור לגעת בראש נחש מת, שכן דקירה בשוגג משיני ארס של נחש מת עלולה לגרום להזרקת ארס .

עקיצת עקרב

בישראל חיים כ-21 מיני עקרבים אשר חלקם מהווה סכנה לבני אדם. המסוכנים בהם הם העקרב הצהוב או העקרב השחור בעל הזנב הגדול (עקרבוט). לארס העקרבים פעילות ישירה הפוגעת במערכת העצבים. עקיצת עקרב תתאפיין בכאבים חזקים במקום העקיצה, דופק מהיר, חוסר שקט, נפיחות באזור הפגוע, אודם, הזעה והקאות.

עקיצת מעופפים : דבורה / דבור

ככלל, הארס של הדבורה והדבור אינו מסוכן, אבל עלול לגרום לנפיחות וכאבים. אין טיפול לעקיצות אולם, יש לוודא כי הנפגע אינו רגיש לארס הדבורה / דבור. יש להקפיד להרחיק בני אדם רגישים מסביבת כוורות דבורים. במידה ונפגע רגיש לעקיצת גבורה / דבור, יש לנהוג כאילו הוכש על ידי נחש או עקרב.

יש לוודא טרם יציאה לשטח אם יש בין העובדים בעלי רגישות כל שהיא לעקיצות / הכשות, ובמידה וקיים נוגדן, יש להביאו לשטח.

בישראל כ-35 סוגי נחשים, 9 מהם ארסיים; ארבעה סוגי עקרבים; ו-2 מהם שלושה ארסיים; ושני סוגי צרעות

מאפיינים	אזורי תפוצה	סוג מזיק
הנחש הארסי הנפוץ בישראל, צבע הגב צהבהב ועליו עקלתון חום, אורכו של צפע בוגר יכול להגיע ל- 135 ס"מ, חי על פני הקרקע וענפי עצים. מתקרב לרפתות, לולים, מחסנים, למוקדי חום במקומות מיושבים. פעילות בשעות הדמדומים.	הגליל, רמת הגולן ומישור החוף	צפע ארץ ישראלי
קטן מהצפע הארצי-ישראלי, גוף רחב ועבה, גוון עור אפור וכתמי רוחב שחורים / חומים. אורכו נע בין 60 – 70 ס"מ. פעיל בשעות היום.	חרמון ורמת הגולן	צפע החרמון
צפע גופו אפור צהוב עד חום אדמדם ועליו כתמים בהירים מוקפים בטבעת כהה, בעיניו סדק אורכי, אורכו מגיע עד ל- 83 ס"מ. האפעה נוהג להסתתר מתחת לאבנים או במחילות מוכנות. פעיל בשעות הלילה.	הנגב, מדבר יהודה, בקעת הירדן והגלבוע	אפעה מגוון
צבעו שחור ומבנה ראשו צר וארוך, אורכו מגיע עד ל- 80 ס"מ, לא ניתן לתפוס את הנחש בראשו, מכיוון שהוא מכיש לצדדים ועלול להכיש את לוכדו, אין נסיוב לארס של נחש זה, אך הכשותיו הן נדירות. פעיל בשעות הלילה.	הנגב, מדבר יהודה, בקעת הירדן והגלבוע	שרף עין גדי
בעל גוף שחור, ראש צר ועיניים קטנות וכהות שראיתן חלשה, אורכו מגיע עד ל- 120 ס"מ והוא חי בחולות ובאזורים סלעיים. בישראל יש מחסור בנסיוב נגד ארס הפתן. פעיל בשעות הלילה.	נגב, מדבר יהודה, הערבה וירושלים	פתן שחור
גופו עבה, צהבהב ועליו כתמים חומים. קצה זנבו שחור, אורכו מגיע ל- 90 ס"מ, הוא שוכן באזורים חוליים ובמישורי חצץ הסמוכים להם נקיקים ואף על שיחים. השפיפון פעיל בעיקר בלילה.	בעיקר בדרום הארץ	שפיפון מקרין
גופו עבה, צבעו צהוב אפרפר ועליו כתמים חומים קצה זנבו שחור, אורכו מגיע ל- 90 ס"מ והוא שוכן באזורים חוליים. פעיל בעיקר בלילה.	ערבה מסדום ועד אילת	עכן גדול

מאפיינים	אזורי תפוצה	סוג מזיק
הקטן בנחשים הארסיים, גופו עבה, צבעו צהוב אפרפר ועליו כתמים בצבע חום בהיר, קצה זנבו שחור, אורכו מגיע ל – 35 ס"מ, הוא שוכן באזורים חוליים. פעיל בעיקר בלילה.	מערב הנגב, חולות חלוצה	עכנ קטן
אורכו עד 10 ס"מ, צבעו צהוב, חי מתחת לאבנים בסדקים, גם בקרבת מבנים, פעיל בלילה.	בכל הארץ למעט הכרמל	עקרב צהוב
אורכו עד 10 ס"מ, צבעו שחור, בעל זנב וצוותות עבות וקצרות, חי מתחת לאבנים גדולות, אדמה תחוחה בסדקים, גם בקרבת מבנים, פעיל ביום.	ממרכז הארץ צפונה	קטלן עב - זנב (עקרב שחור)
אורכו עד 8 ס"מ, צבעו שחור, בעל זנב וצוותות דקות וארוכות, חי מתחת לאבנים גדולות בכל סוגי הקרקע והחול, גם בקרבת מבנים, פעיל ביום.	ממרכז הארץ דרומה	קטלן דו גווני (עקרב שחור)
אורכו עד 6 ס"מ, צבעו שחור, חי מתחת לאבנים בסדקים, גם בקרבת מבנים, פעיל ביום. אינו ארסי אך עקיצתו כואבת מאוד.	בכל הארץ	שחור יהודה (עקרב שחור)
צבעו שחור, חום עם פסים צהובים, אזורי המחיה בעיקר בקרבת מקווי מים. הארס גורם לנפיחות וכאבים; הארס מסוכן רק במקרה של רגישות הנפגע.	בכל הארץ	צרעה מזרחית (דבור)
צבעו שחור / צהוב, הארס גורם לנפיחות וכאבים, הארס מסוכן רק במקרה של רגישות הנפגע.	בכל הארץ	דבורה

נשיכת יונקים מניעת מחלת הכלבת - הנחיות כלליות:

1. על היערכים ומנהלי עבודה ביחידות ביצוע לברר במחלקה הוטרינרית הקרובה לאזורי העבודה את מצב הכלבת או כל מגיפה אחרת לרבות מקומות בהם אירעו או נתגלו מקרי כלבת ולבצע את ההנחיות הבאות:
 - א. מגע עם בעל חיים חשוד כנגוע כלבת עלול להעביר את הנגיף גם ללא נשיכה.
 - ב. על פי הוראות משרד הבריאות (מצורפות), במקרה של נשיכה יש לשטוף את מקום הפגיעה במים ובסבון, לנסות ולנטרל/ללכוד את בע"ח ולהביאו למחלקה הוטרינרית הקרובה שבמשרד החקלאות.
 - ג. יש להימנע מלהתקרב וממגע עם בע"ח החשוד כנגוע בכלבת.
 - ד. במקרה של חשד, יש לדווח מייד למשרד החקלאות – מחלקה וטרינרית, למשרד הבריאות לשכה מקומית, לרשות הטבע והגנים ולממונה הבטיחות. יש להקפיד על תיאור החיה ומיקומה.
 - ה. במקרה של נשיכה או מגע עם חיה חשודה כנגועה בכלבת (במקביל לקבלת טיפול רפואי) יש לדווח על המקרה ועל כל אדם שבא במגע עם החיה למשרד החקלאות – מחלקה וטרינרית, למשרד הבריאות – לשכה מקומית, לרשות הטבע והגנים ולממונה הבטיחות. יש להקפיד על תיאור החיה ומיקומה.
 - ו. יש לוודא כי לכול קבוצת עובדים יש אמצעי קשר שמישים בשטח העבודה.
 - ז. סימני ההיכר לבעל חיים נגוע בכלבת: תנועות גוף "עצבניות", ריצה / הליכה ללא קשר עם תנאי סביבה, קירבה לבני אדם, פחד ממים, תוקפנות.
 - ח. במידה ויש צורך לנייד בע"ח החשוד כנגוע בכלבת, יש להשתמש בכפפות ולהניחו בקופסא, דלי, ארגז.
 - ט. יש לידע מיד את ממונה הבטיחות בכל מידע רלוונטי.

2. תקציר הוראות משרד הבריאות: מחלת הכלבת – רקע

מחלת הכלבת היא מחלה חשוכת מרפא, הנגרמת מנגיף התוקף את מערכת העצבים והמוח. זמן הדגירה הממושך של המחלה (עד שישה חודשים) והקושי בזיהויה מגבירים את הסכנה שבהתפשטותה. הנגיף פוגע ביונקים בעלי דם חם, ומועבר ברוק על-ידי נשיכה. במקרים נדירים, הכלבת עלולה לעבור בהתעטשות או בהתזת רוק מבעל-חיים נגוע לפצעים פתוחים או לריריות העיניים, הפה והאף. לאחר הופעת סימנים קליניים ראשוניים של המחלה היא קטלנית ואינה ניתנת לריפוי, אולם אפשר למנוע אותה בבעלי-חיים באמצעות חיסון הניתן מבעוד מועד, ובבני-אדם באמצעות חיסון סמוך למועד החשיפה.

לאחר מסירת הודעה בדבר אירוע נשיכת אדם על-ידי בעל-חיים או בדבר אירוע כלבת, בעל-החיים הנושך יושם בהסגר לתצפית של עשרה ימים, כדי לקבוע אם הוא נגוע בכלבת או לא. אם בעל-החיים הנושך מראה סימנים קליניים של המחלה או מת במהלך עשרת הימים, מוחו נבדק כדי לקבוע אם נגיף הכלבת נמצא בו. בידוד בעל-החיים לצורך תצפית מחייב תנאי בטיחות מרביים במאורת בידוד רשמית,³ מאחר שהתנהגותו של בעל-חיים נגוע אינה צפויה, והוא עלול לתקוף ולנשוך בני-אדם ובעלי-חיים אחרים הנקרים בדרכו.

אדם שבעל-חיים נשך אותו יופנה לטיפול בלשכת הבריאות המחוזית של משרד הבריאות. יש מקרים שבהם ניתן חיסון נגד כלבת מייד, ויש מקרים שבהם אפשר להמתין עד חמישה ימים לאחר הנשיכה ללא מתן חיסון. אם בעל-החיים הנושך לא הוסגר או לא נמצא לאחר חמישה ימים מיום הנשיכה (וכך אין אפשרות לצפות בו לגילוי סימני כלבת), האדם הנשך חייב לקבל חיסון נגד כלבת. החיסון מורכב מחיסון פעיל, שחלקו מוזרק למקום הפגיעה וחלקו לשריר, ומחיסון סביל, הניתן בחמש מנות בפרק זמן של 28 ימים.⁴

בברכה,

אורי שמואלי
מנהל בטיחות ארצי